

Alexis Nouss: La condition de l'exilé. Penser les migrations contemporaines.

(Interventions.) Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 2015. 192 oldal.

*A száműzetés mint létállapot. Gondolatok a jelenkori migrációs folyamatokról*¹ című esszékötet a humán tudományok elméleti alapjaira támaszkodva igyekszik az alkalmazott tudományterületek aktuális diskurzusaihoz kapcsolódni, illetve gondolati távlatokat nyitni a lehetséges gyakorlati megoldások kidolgozása érdekében. A szerző, Alexis Nouss (születési nevén Alexis Nuselovici), korábban az Université de Montréal és a Cardiff University oktatója volt,² jelenleg az Université d'Aix-Marseille-en tanít összehasonlító irodalmat. A 2011-ben indított *Non-lieux de l'exil* elnevezésű, Párizsban működő kutatói program társalapítója. Írásaiból, melyek a közelmúltban egyre inkább a migráció és az identitás összefüggéseinek vizsgálatára fókuszálnak,³ sajnos egyet sem olvashatunk magyar nyelven, a szerző azonban franciául és angolul is publikál, s munkáiból portugál, spanyol, olasz, japán, koreai, román és török fordítások is láttak már napvilágot.

Jelen kötet a modernkori migrációs tendenciákról való gondolkozást kívánja előremozdítani azáltal, hogy a „migráns” kifejezést a „száműzött” (*exilé*) fogalmával helyettesíti. Ennek a filozófiai jellegű fogalomcserének az a célja, hogy a „migráló alany” (31) által megélt tapasztalatok és tapasztalások láthatóvá s így megérthetővé váljanak a befogadó társadalom tagjai és az utókor számára, s hogy a jelenkori migránsválság elhelyezhetővé váljon az európai történelem és kultúrkör szerves részeként. Nouss a számkivetettség jelenkori kontextusba emelésével (24) tehát az el-, illetve bevándorló személy egyéni tapasztalatait és belső nézőpontját kívánja az elemzés középpontjába helyezni, a leegyszerűsítő kategorizálás, az elutasító megbélyegzés és a sztereotipizálás elkerülése érdekében. Ebben az értelemben egy – a filozófiai gondolatmeneten túlmutató –, politikai szemléletmódváltás lehetőségeit tárja elénk a könyv (12).⁴

¹ A magyar cím a recenziens saját fordítása. Jelen könyvismertető nem vállalkozik az esszékötetben vázolt gondolatok magyar szaknyelvének kidolgozására.

² Kanadában a Département de linguistique et de traduction, az Egyesült Királyságban pedig a Chair of Modern Cultural Studies, School of European Studies keretein belül tevékenykedett.

³ A közelmúltban megjelent munkái időrendben: Nouss, Alexis 2005: *Plaidoyer pour un monde métis* [Védőbeszéd egy félvér világrt]. Paris; uő 2010: *Paul Celan. Les lieux d'un déplacement* [Paul Celan. Egy helyváltoztatás helyszínei]. Lormont; uő 2014: *Between Urban Topographies and Political Spaces: Threshold Experiences* [A városi topográfia és a politikai helyek kereszttüzében: küszöbérték-tapasztalások]. Lanham; uő 2015: *Enjeu et fondation des études exiliques ou Portrait de l'exilé. – Issues and foundation of exilian studies or Portrait of the exile* [A száműzetés-kutatás megalapozása és kihívásai, avagy A száműzött portréja]. *Socio* 2015 (3.) (5.) 241–268. A zárójelben közölt címfordítások tájékoztató jellegűek, a recenziens saját fordításai; ezek a művek magyarul még nem jelentek meg.

⁴ „[C]onsidérer [la question migratoire] de l'intérieur en tant que condition exilique, dont les données ne sont pas inconnues, plutôt que de rejeter à l'extérieur les paramètres qui en permettraient la compréhension fournit l'assise pour une volonté politique commune qui se fait dangeureusement attendre.”

Alexis Nouss tehát a *száműzött* kifejezés szemantikai elmozdítását javasolja, újító konceptualizálását pedig egyrészt a migrációval való szembeállításával, másrészt a klasszikus értelemben vett számkivetettség-koncepció továbbgondolásával kívánja elérni. A javasolt újítást az teszi létjogosulttá, hogy a használatban lévő elnevezések⁵ jelentéstartalma nem tisztázott sem a szaknyelvi, sem a közpolitikai beszédben (21). Kiemeli továbbá annak fontosságát – a jelenség nemzethatáron és kontinenseken átívelő volta okán –, hogy a különböző nyelvek terminológiáját (itt: francia, angol, olasz, spanyol és német) is figyelembe vegyük annak érdekében, hogy olyan elgondolások szülessenek, amelyekben érvényesülnek az eltérő kulturális, történelmi és társadalmi szempontok. Az aktuális jogi és gondolati keretek sürgős újragondolását a jelenkori migráció méretei is elengedhetlenné teszik.

Nouss valóban sűrűn emlékezteti olvasóját a híradások statisztikai adataira, s bár az érintettek ember voltának hangsúlyozása mellett érvel (a statisztikai adattá váló redukálásukkal szemben), a számokat – noha azok nem a migráló alany, hanem a migrációs tendenciák valóságáról árulkodnak (27)⁶ – mégsem lehet figyelmen kívül hagyni, a jelenség méreteinek tudatosítása miatt. A számok rettenetességének végiggondolása azonban hiábavaló, folytatja, ha az nem párosul a nézőpont megváltoztatásával (28).⁷

A migráció és a száműzöttség koncepcióinak szétválasztásához a szerző alapvetően Émile Durkheim francia szociológus funkionalista megközelítését és német kortársa, Georg Simmel álláspontját hívja segítségül. Simmelhez hasonlóan Nouss is az egyén által megélt tapasztalatot helyezi érvrendszerének középpontjába, s elődjéhez hasonlóan felhasználja mind az antropológia, a pszichológia és a filozófia, mind pedig a geopolitika és a gazdaságtudomány eredményeit.

Egy terminológiai váltás gondolatánál azonban itt többről van szó. A migráns és a száműzött kifejezések felcserélésén túllépve Nouss a száműzetés szó szemantikai lehetőségeit kihasználva gondolati távlatokat keres. Melléknévként alkalmazva (*exilique*) olyan szókapcsolatok elgondolását teszi lehetővé, mint száműzött tudatállapot („conscience exilique”) vagy száműzetés-tapasztalat („expérience exilique”). Egy új fogalom (*exiliance*, vagyis „száműzöttség-állapot”) megalkotásával pedig szemléletmódjának összefoglalására tesz kísérletet, azaz a száműzöttség kulturális és történelmi vonatkozásoktól mentes minőségére igyekszik rámutatni. Nouss rendkívül gazdag irodalmi és művészeti forrásanyagra támaszkodik könyvében. Az irodalmi, valamint festészeti, film- és fotóművészeti alkotások ugyanis rendkívüli mértékben képesek az emberi tapasztalatok sokféle-

⁵ Magyarul néhány példa: áttelepült, (illegális) bevándorló, emigráns, expat, hontalan, idegen, immigráns, jövevény, klímamenekült, kivándorló, külföldi magyar állampolgár, külföldön tartózkodó, külföldre költöző, menedékkérő, menekült, migráns, száműzött, illetve migrációs katasztrófa, migránsválság, népvándorlás, tömegmigráció stb.

⁶ „Ces chiffres disent la réalité des migrations, pas la vérité du migrant, ce que, en revanche, pourrais révéler son portrait en exilé” (16. lábjegyzet).

⁷ „L'effroi devant tous ces chiffres est vain s'il n'entraîne pas un déplacement du regard.”

ségének megragadására és közvetítésére (35). A szerző olyan alkotók segítségével érvel a száműzöttség mint létállapot egyetemessége mellett, mint Bertolt Brecht, Joseph Brodsky, Albert Camus, Franz Kafka, Vladimir Nabokov, Ovidius, Marcel Proust, a Rolling Stones, Antoine de Saint-Exupéry, Jean-Paul Sartre és Patrick Zachmann. Azonban nem egymástól elkülönülő, egyéni élmények sokaságát felmutató életutakat kell látnunk ezek mögött a példák mögött, hanem a migráció mint lényegi emberi tapasztalat megnyilatkozásait. Emellett és nem mellékesen Nouss mindvégig hangsúlyozza a három monoteista vallásban megjelenő (nép-)vándorlás és száműzetés motívumainak jelentőségét is.

Ennek az elemi emberi tapasztalatnak a megragadására tesz kísérletet a szerző a „száműzöttség-állapot” fogalmának bevezetésével. Ezt az új fogalmat többek között Emmanuel Lévinas esszencia,⁸ Jacques Derrida elkülönböződés,⁹ Paul Ricœur narratív identitás és Edward W. Said diszkontinuus létállapot¹⁰ koncepciói alapján határozza meg. Azt az egzisztencialista magot, melyet minden migráló személy magában hordoz, „*exilience*-nak nevezzük, mely egyszerre létállapot és tudat” (26).¹¹ A „száműzöttség-állapot”, a lévinasi és derridai fogalmak jellegéhez hasonlóan, egyszerre jelent tétlenséget (az alany az új környezetének befogadásában passzív elszenvető) és cselekvést (folyamatosan előhívja és aktivizálja identitásának egyes elemeit: emlékeit, magában hordozott kulturális örökségét, erkölcsi hagyatékát stb.).¹² Létállapot és tudat azonban nem egymással szemben álló területek vagy egymástól élesen elkülönülő és elkülöníthető részek. A köztük fennálló szerves, feszültségteljes, állandó átmeneteket és egymásra hatásokat biztosító viszony válik azzá a tapasztalássá, melyet Nouss száműzöttség-állapotnak nevez, s mely minden ember (nem csak a migráló alany) által átélhető élmény lehet.

A turista-kalandor (*aventurier*) alakjával szemben, érvel tovább a szerző, akire a külvilág pillanatnyi megtapasztalása semmilyen vagy elenyésző hatással van csupán, a száműzött alanyban a kül- és a belső világ, az ismert és a tapasztalt, a múlt és a jelen, az anyanyelv és a tanult nyelv stb. folyamatos egymásra

⁸ Lévinas *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence* (1974) című könyvében ír a létről és a másikkal való kapcsolatunkról: „az esszencia terminus itt a létezőtől különböző létet, a német *Sein*-től eltérő *Seiendes*-t, a latin *esse*-től eltérő skolasztikus *ens*-t jelöli”. Az idézet magyarul egy fordítói lábjegyzetben olvasható: Lévinas, Emmanuel 1997: Diakronia és megjelenítés. (Ford. Szigeti Attila.) *Kellék* (7.) 23–35, 3. lábjegyzet.

⁹ A posztmodern francia filozófus egyik lényeges fogalma az elkülönböződés; franciául *différance*, amit a *différence* (különbség) szó szándékos betűcseréjével alakít ki. Ez a változtatás kiejtésben nem, csak írásban érzékelhető. A fogalom a dolgok különbségét hangsúlyozza, különbségükben történő megjelenését, különbségükben való létét érzékelteti.

¹⁰ A palesztin származású amerikai újságíró az emlékezet és az emigráció kapcsolatával foglalkozó tanulmánykötetében ír a diszkontinuus/megszakított létállapotról (*discontinuous state of being*): Said, Edward 2000: *Reflections on Exile and Other Essays*. Cambridge.

¹¹ „Le noyau existentiel commun à tous les sujets en migration, nous le nommons *exilience*, à la fois condition et conscience.”

¹² A Nouss által javasolt „*exilience*” szóban, Lévinas és Derrida elméleteihez hasonlóan „az *ance* képző [...] a cselekvés absztrakt elnevezéseit” jelenti (Lévinas 1997, a fordító jegyzete).

hatásban vannak, egymásba fonódnak, kölcsönösen alakítják egymást, és vezetnek így egy új identitás kialakulásához (50). Amennyiben egy ilyen folyamatos kölcsönhatásban a látszólag ellentétes részek határvonalai egyáltalán detektálhatók volnának, azok mindenképpen a személyen belül (annak elméjében) kapnának helyet, és állandó átváltozásban lennének. Ez esetben viszont, hangzik a következtetés, minden száműzetés-tapasztalásról megállapítható, hogy az alapvetően belső folyamat, s így elgondolhatóvá válik egy tisztán „száműzött tudatállapot” (*conscience exilique*) létezése, mely erősebben vagy gyengébben, esetleg egyáltalán nem kapcsolódik a „száműzött sorshoz” (*condition exilique*), állítja Nouss (61). Ebből a megvilágításból megérthetővé válik, hogy a száműzöttség miként veheti kezdetét a szülőháza elhagyása előtt, aminek fényében pedig a diskurzusba emelhetők azok a szereplők is, akiknek talán soha nem nyílik lehetőségük elmenekülni (például a politikai foglyok). Ezáltal hitelesebb, teljesebb képet alkothatunk a jelenkori és a 20. századi migrációk háttérében húzódó okokról, azok kényszerű valóságáról.

A száműzött tudatállapot fogalmának ilyen értelmű felfogása és tudatosítása ezenfelül arra is lehetőséget kínál, hogy az az introjekció¹³ útján átélhetővé váljon a száműzött sorsban nem osztozó egyének (ti. a „befogadó” társadalom vagy az utókor) számára is. Így a másikban nem az idegen migránst, hanem az ismerős önmagunkat fedezhetnénk fel,¹⁴ ez pedig rendkívül áldásos volna nemcsak egy trauma kollektív feldolgozásának folyamatában, de a békében egymás mellett élés megvalósításában is. Ezt a békét Nouss mindamellett nem valamilyen utópisztikus vagy naiv jövőképben képzelel el, hanem, mint írja, akár például a palesztin–izraeli konfliktus enyhítésében is jelentőséggel bírhat (103).

A száműzött által megélt tapasztalat elmondhatóságának és átadhatóságának problematikája többször is felmerül a tanulmány különböző részeiben. A szerző a témával mindazonáltal a *Post-exil* című alfejezetben foglalkozik behatóbban, ahol a generációk közötti átöröklődés folyamatát és hatásait is taglalja. A franciaországi (észak-afrikai, zsidó, örmény, karibi, fekete-afrikai, ázsiai) bevándorlók leszármazottainak példájával emlékezteti olvasóját a probléma aktualitására és összetettségére, nevezetesen azon társadalmi feszültségekre valóságára, melylyel Franciaországnak (más nyugat-európai társadalmakhoz hasonlóan) szembe kell(ene) néznie (rasszizmus, integrációs problémák, szegregáció, terrorizmus). A megértés és átérés érdekében, valamint a felmerülő konfliktusok kezelésének céljából javasolja a „*post-exil*” konceptualizálását, mely fogalom alatt a száműzöttség tapasztalatának „átalakulással teljes folyamatosságát” érti („une continuité avec transformation” [135]). Az idegenlét, írja, itt már nem a személyesen átélt élmények hatására válik az önmeghatározás részévé – ahogy az az „első generációs bevándorló” esetében történik. A hátrahagyott terület és

¹³ Pszichológiai kifejezés, melynek jelentése: a külvilág élményeinek beépülése az egyén képzeletébe, valamely külső tulajdonság magunkra vonatkoztatása (57).

¹⁴ „Ich bin du, wenn ich ich bin” („Te vagyok, amikor én vagyok”); idézet Paul Celan: *Lob der Ferne* (A távolság dicsérete, 1952) c. költeményéből (49, 38. lábjegyzet).

kulturális közeg vesztesége miatt érzett gyász helyébe az eleve elveszett (mivel sosem ismert) ország, kultúra és nyelv iránti nosztalgia lép, mely nosztalgiaérzés a „sehova nem tartozás”, a két (nemzeti és kulturális) identitás közötti lebegés egy újszerű és megfogható értelmezését nyújtja.

Nouss az *exil* és a *post-exil* közötti viszonyrendszer további vizsgálatával három jelentésmezőt különít el (139): az első értelemben a „post-exil” a száműzetésből való hazatérést, a száműzetés utáni végállomást jelölheti, a második esetben az egymás után következő, többszörös száműzetés leírására szolgálhat (mely akár egy életúton belül, akár generációkon keresztül mehet végbe), a harmadik esetben pedig egy állandóan mozgásban lévő kapcsolódási rendszert határoz meg, melyben a kettő kölcsönös egymásra hatásban van („deux intensités de la conscience exilique”, 148).

Alexis Nouss a száműzetés-tapasztat időbeliségében meghatározott dinamikus viszonyhoz hasonló kapcsolatot feltételez annak térbeli aspektusaiban is. Ennek bemutatását a szerző a nem-helyek koncepciójának továbbgondolásával végzi el, melyet elsősorban Marc Augé nyomán tesz,¹⁵ de segítségül hívja Maurice Merleau-Ponty (111),¹⁶ Michel de Certeau (112),¹⁷ Pierre Nora és Georges Didi-Hubermann (119)¹⁸ elméleteit is, valamint Michel Foucault heterotópia-fogalmát (124)¹⁹ és a Marcel Proust és James Joyce műveiben megjelenő korrelációt valóság és képzelet között. A szerző a bemutatott koncepciók fel-elevenítése és azok aktualizálása által kívánja mind a közfigyelem, mind pedig a tudományos diskurzus számára (újra) hozzáférhetővé tenni a migránskérdés helyszíneit: a menekülttáborokat, átmeneti szállásokat, a határ menti senki föld-jét, valamint a névtelen áldozatokat magukba fogadó temetőket, így még a Föld-közi-tengert is. A száműzetés nem-helyei tehát, azontúl, hogy nem feleltethetők meg a „sehosem” fogalmának, a hely ellentétéként sem értelmezhetők (nem „anti-lieux” [121], sem „hors-lieux” [131]), hanem a helyek egy másik típusát

¹⁵ Augé, Marc 1992: *Le non-lieu. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*. Paris. Magyarul: Augé, Marc 2012: *A nem-helyek. Bevezetés a szürmodernitás antropológiájába*. Budapest.

¹⁶ Certeau a mindennapi élet és a városi térhasználat antropológiai vizsgálata kapcsán jut el a *lieu* és az *espace* fogalmi elválasztásához, valamint az *errance* szó tematizálásához (Certeau, Michel de 1990: *L'invention du quotidien I. Arts du faire*. Paris).

¹⁷ Nouss a Merleau-Ponty által elgondolt *situation* és *position* közötti viszonyrendszert vonatkoztatja a *lieu* és *non-lieu* dichotómiájára.

¹⁸ A nem-helyek formái vonatkozásairól: Didi-Hubermann, Georges 2001: *Génie du non-lieu. Air, poussière, empreinte, hantise*. Paris.

¹⁹ Foucault a teret „különböző helyszínek viszonyrendszerének” tekinti, melyben a heterotópiák – az utópiáktól elválasztva – olyan valós, létező helyek, „egyfajta ellen-helyszínek, melyekben [...] az adott kultúrában megtalálható minden egyéb létező helyszín, egyszerre képviseltetnek, követeltetnek vissza és fordíthatnak ki; helyek, melyek minden helyen kívül esnek, jóllehet valóságosan behatárolhatók” (Erhardt Miklós fordítása). Eredetileg megjelent: Foucault, Michel 1984: Des espaces autres (a Cercle d'études architecturales keretében, 1967. március 14-én tartott előadás jegyzete). *Architecture, Mouvement, Continuité* (18.) 5. 46–49. Kötetben: Foucault, Michel 2001: *Dits et écrits II*, 1976–1988. (Collection Quarto.) Paris, 1571. A szöveg magyarul olvasható: <http://exindex.hu/print.php?page=3&id=253> – utolsó letöltés: 2017. január 13.

jelölik, melyekben egymás mellett él, egymásba fonódik és egyesül fizikai tér és emlékezés, múlt és jelen, itt és ott, tapasztalat és megismerés, én és másik. „A száműzetésben lévő szubjektum [...] ebben a nem-helyben lelhet rá létezésének valóságára. A nem-hely így válik a nem-önmagam, tehát a másik elfogadásának helyszínévé” (127).²⁰

Ennek a gondolatmenetnek integráns részét képezi a száműzött lét etikai vonatkozásainak végiggondolása. Minthogy az *exilience* az állandó és megingathatatlan sarokkövek létét utasítja el, és azt a kint és a bent, az én és a másik közötti kapcsolat alapvető és folyamatos újraformálódásával és megkérdőjelezésével azonosítja, Nouss a lehetséges válaszok megfogalmazásában nélkülözhetetlennek találja a morálfilozófia segítségül hívását (66). Ezenfelül pedig, tekintve hogy a migráns lényegében áldozat, sokszor az elkövető megnevezhetősége nélkül (76), az igazságszolgáltatás és a jogtudomány bevonása is elengedhetetlen a helyzet tisztázása érdekében. Többek között Emmanuel Lévinas humanista elméletei, valamint Hannah Arendt az alapvető emberi jogokról megfogalmazott kinyilatkoztatása²¹ alapján érvel Alexis Nouss amellest, hogy az általa bevezetett *exilience* a jogpolitikai diskurzus szerves részévé válva jelentősen hozzájárulhat a nemzetállami és nemzetközi vezetést akadályozó elméleti és gyakorlati bizonytalanságok feloldásához (106).

Jóllehet a szerző a példák kiválasztásában nem részesíti explicit módon előnyben a zsidó kultúra elemeit, a tanulmánykötet egészen érezhető a zsidó vonatkozású hivatkozások számbeli fölénye. Ennek egyik oka lehet a zsidóság identitástudatát alapvetően meghatározó száműzöttségélmény (melyet a szerző az Ószövetségre hivatkozva sokszor meg is említ), továbbá a modern kori történelmi események ténye, melyek sok értelmiségit kényszerítettek a számkivetettség személyes megtapasztalására. Vitathatatlan, hogy ezek az élmények számos művészeti és filozófiai produktum megszületésének lettek forrásai, mely alkotások termékenyen járulhatnak hozzá jelen kötet alapgondolatának alátámasztásához és érvrendszerének bemutatásához. Bár megjelennek arab vagy – a kitekintés szintjén – dél- és észak-amerikai irodalmi példák is, szívesen olvastunk volna ezekből többet a kizárólag Európa-központú megközelítés helyett, különösen, mivel Nouss az *exilience* egyetemessége mellett foglal állást.

A hiányolt források beemelése a száműzött szó heurisztikus lehetőségeinek elgondolásába mindemellett helyet kap a *Non-lieux de l'exil* elnevezésű kutatási programban,²² melyet a szerző Alexandra Galitzine-Loumpet-vel közösen indított el, és amelyben nagy hangsúlyt fektetnek a nézőpontok (tudományterületek, nyelvi és kulturális közegek, különböző forrásanyagok) változatosságára. Ekképpen kerülnek párbeszédbe az itt ismertetett gondolatokkal akár afrikai írók vagy menekülttáborokban dolgozó szociális munkások és a menekültkérdéssel

²⁰ „Une subjectivité en exil [...] qui trouve en ce non-lieu la vérité de son existence. Le non-lieu pour accueillir le non-soi, l'autre.”

²¹ Minden ember elidegeníthetetlen joga, hogy jogai legyenek: „le droit d'avoir des droits”.

²² A program honlapján a konferenciákon elhangzott előadások anyaga is hozzáférhető: <http://nle.hypotheses.org/> – utolsó letöltés: 2016. december 10.

foglalkozó szakpolitikusok. Ez az aktív, széles körű és termékeny eszmecsere pedig valódi alapja lehet annak, amit Alexis Nouss javasol a hosszú távú és hatékony megoldások érdekében, nevezetesen egy interdiszciplináris tudományterület („études exiliques”) létrehozását. Az angol nyelvű szakirodalomban taglalt „exile studies” illetve a német „Exilforschung” keretei azért nem felelhetnek meg a jelenkori migrációs kérdések vizsgálatára, érvel, mert azok történeti diskurzust teremtenek egy adott korszak vagy egy adott földrajzi hely leírására. A két tudományterület eredményeinek felhasználásával azonban, valamint azok módszertani tapasztalataira támaszkodva a vizsgálat köre kitérhetőnek tűnik „egyrészt a jelen és a jövő irányába, másrészt pedig a kollektív és az egyéni jelentésrétegek felé” (161).²³

Az ismertetett esszékötet a Maison des sciences de l'homme kiadásában, az *Interventions* című sorozat részeként látott napvilágot 2015 tavaszán. A Michel Wieviorka²⁴ és Julien Ténédos által szerkesztett sorozat vállalt célja, hogy előmozdítsa a nyílt és minél szélesebb körű társadalmi diskurzust olyan tudományos munkák közzétételével, melyek szakmai körökben már elismerést vívtak ki. A *La condition de l'exilé* jól illeszkedik a kiadó által megjelölt célokhoz, s nem csupán közérthető nyelvezetének köszönhetően. A gazdag szak- és szépirodalmi forrásanyag által Nouss minden olvasója kezébe adja a vita lehetőségét. A kötet felhívás, sőt felszólítás arra, hogy saját véleményünket a populista közbeszéd és a napi politikai érdekharcok befolyásán felülemelkedve alakítsuk ki és a szerző által felvetett kérdéseket továbbgondoljuk. Alexis Nouss vállalt ideológiai elkötelezettségének célja nem a saját vélemény hangoztatása és elfogadtatása, hanem a párbeszédre hívás, a konstruktív vita előmozdítása egy olyan kérdésben, melyben az eredmények felmutatása egyre sürgetőbb, s mely eredmények (illetve azok hiánya) mélyen meghatározzák mindannyiunk életét.

Elek Orsolya

²³ „Plus ouvert, tourné vers le présent et le futur, le cadre des études exiliques doit prolonger et approfondir les travaux de recherche sur la migration en orientant davantage les perspectives vers l'articulation entre intériorité individuelle et détermination collective de l'expérience migratoire.”

²⁴ Wieviorka kutatási területe a terrorizmus, az erőszak és a rasszizmus témája, valamint a társadalmi mozgalmak és átalakulások elméleti vizsgálata.